

ŽIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA REVIIJA — PRILOGA PONEDELJSKEGA JUTRA

ST. 1.

V LJUBLJANI, 2. JANUARJA 1937.

KNJIGA 21

Bella Hasso

DIMNIKAR (lesorez)

N A S T A N E K Č L O V E K A

NEANDERTALEC NI NAS PREDNIK?

Da je stari nauk o izvoru človeštva treba popraviti, znanost danes ne zanika. Ne glede na svetovno nazorre ugovore, ki so jih že zelo zgodaj izražali zoper Darwinov in Häckelov nauk, so našli tudi biologi in geologi celo vrsto protivnih razlogov. Klačtsch, nekdanji heidelberški anatom, je kot prvi opozoril na anatomske težave, ki jih povzroča teorija, po kateri so ljudje nastali šele med zadnjo veliko zaledenitvijo evropske celine ali pa kratko pred njo.

Tudi različni drugi nemški znanstveniki so se oglašali s svojimi ugovori. Poseben glas si je pridobil v tem pogledu pač Edgar Dacque, čigar prirodno filozofski spisi temeljijo na prepričanju, da je človek smoter stvarstva. S svojo znanostjo, paleontologijo je napravil marsikakšno luknjo v stari nauk o izvoru človeštva. Končno je treba omeniti tudi pomembnega ameriškega raziskovalca Osborna, ki je že večkrat opozarjal na to, da nas silijo že logični razlogi k sklepu, da je človek nastal pred ledno dobo. Seveda je treba tu pripomniti, da ni razlaga najdb domnevnih ostankov terciarnega človeka dajala večinoma nobenih dokazov zoper Darwinov nauk. Že večkrat pa so se učenjaki vprašali, koliko je mogoče vprašanje o nastanku človeka rešiti sploh z najdbami. Doslej je znanost raziskala le majhen del zemeljske skorje.

V zadnjem času zbuja precejšnjo pozornost delo nemškega anatomu Westenhöferja (*»Problem človekovega nastanka«*). V tej knjigi postavlja znanstvenik trditev, da je človek v večini svojih telesnih znakov (roke, noge, medenica, lobanja) ostal »nerazvite«, primitiven. To trditev Westenhöfer anatomsko dokazuje. Iz teh dokazov sledi, da je mogoče človeka izvajati le iz splošnega temeljnega tipa sesalcev, nikakor pa ne iz določene živalske vrste, n. pr. iz opic. Kako zelo se to naziranje razlikuje od naziranja, da se je človek razvil iz opice (česar sicer Darwin ne pravi), je najbolje razvidno iz tega, da smatra stari nauk človeka za razvojni rezultat, ki sega preko opic. Westenhöfer pa dokazuje, da so se

drugi sesalci, kakor opice, anatomsko razvili dosti dalje od temeljnega tipa nego ljudje. Toda če moramo pri človeku ugotoviti, da je njegov razvoj zamenjal telesno specializacijo, moramo po drugi strani priznati, da so se mu možgani tem bolj razvili. To možnost bi imeli v ostalem vsi sesalci, le telesna specializacija jim je zavrila ta razvoj. Anatomska preiskava nam vsiljuje torej zaključek, da je človeka smatrati za »organski posebni razred«, ki ga odlikujejo veliki možgani in njih funkcije (mišljenje, govorica, sposobnost za ročno delo itd.). Westenhöfer soglaša torej na zadnje z Dacquejem in drugimi znanstvenimi nasprotniki darwinizma. Tudi Scheler je že opozarjal na to, da predstavljajo možgani bistveno razliko med človekom in živaljo. Westenhöfer je podal le anatomsko podlago temu naziranju.

Potemtakem bi bilo odveč iskati vmesnih členov med ljudmi in opicami. S tem pa pade naziranje, ki je dajalo geologom desetletja dovolj prilike za delo. Vse večje živalske skupine se pojavljajo nenadno v zgodovini zemlje. Prehodi so konstrukcije našega mišljenja. To pomeni oživiljenje starih nauk Lineja in Cuviera, da je toliko vrst bitij kolikor jih »neskončno bitje« ustvari. Razmerje med človekom in opico se da najbolje izraziti tako, da predstavlja človek glavno deblo, ob katerega korenini je nastalo neposredno kot stransko deblo opičje deblo ali pa opičje deblo kot drugo glavno deblo poganjalec človekovega.

Zanimivo je, kakšne posledice utegne imeti to Westenhöferjevo naziranje na splošno naziranje glede pomena ostankov starodavnih človeških vrst. Neandertalca po Westenhöferjevih raziskavah n. pr. nikakor ne bi bili več prisiljeni smatrati za predhodnika današnjega človeka. Smatrati bi ga morali samo za pleme, ki se je odvejilo v živalskost.

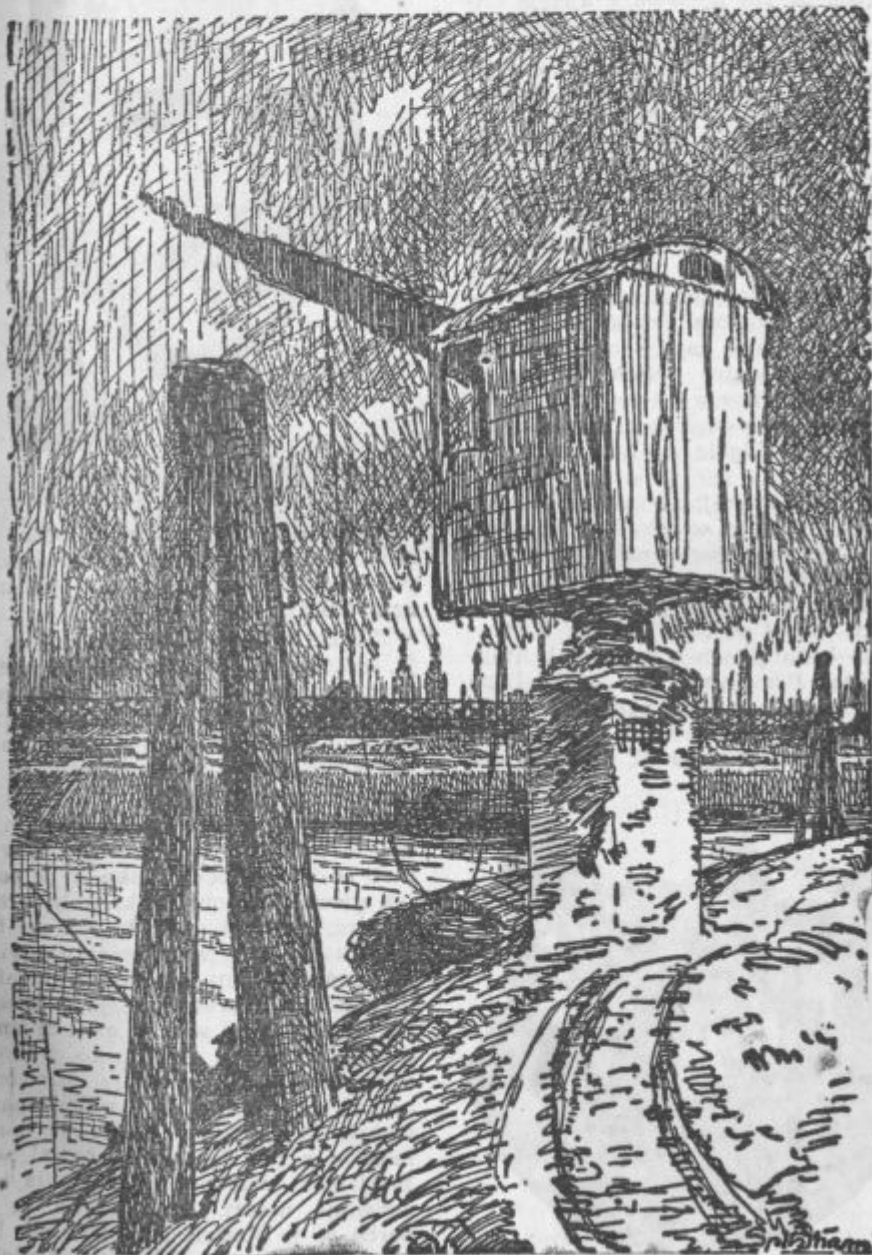
Po Westenhöferju se problem človeškega nastanka spremeni v problem ustvaritve človeka. Toda s pojmom stvaritve zaide v eksaktno znanost neki iracionalni moment, ki nam ne pojasnjuje nenadnega nastopa človeštva, čeprav bi po raziskavah Westenhöferja in

drugih morali verjeti, da so živeli predniki človeka davno pred ledno dobo in terciarom.

Vsekako pomeni Westenhöferjeva teorija zanimiv poskus nove teorije o postanku človeške vrste v smislu Dacqueja in drugih nasprotnikov darwinizma. Samo da se opira Westenhöfer

na stvarna, znanstvena dejstva, dočim so Dacque in drugi kaj kmalu zašli v nerealne spekulacije. Westenhöferjeva teorija pa more na zadnje razveljaviti le popularno darwinistično teorijo, ki si nastanek človeškega rodu zamišlja res iz opic, dočim Darwin sam tega ni trdil.

M. B.

H. SPITZMAN

V PRISTANIŠČU

PO REKI KANIBALSKIH RIB

WILLIAM LA VARRE

S svojo ženo pa z nekaj Črnci in Indijanci je pisec nedavno preiskal Gvajano, koder se je potikal dolge mesece. Za svoje izsledke — odkril je bele Indijance — je dobil priznanje: postal je častni član kraljevske angleške geografske družbe (1934). Doživlja po teh nevarnih krajih je opisal v delu »V deželi demantov«. Za prehod čez reke so rabili gumaste čolne, napolnjene z zrakom: v tamkajšnjih vodah je polno ribic, ki jim pravijo španci in Portugalci paranja, t. j. »lajajoča riba« v indijanščini. Živalca je podobna glavoseku, morskemu mesecu.

Naj podam kratek odlomek iz navedene knjige.

Nevihta z obilnim dežjem je že po sebi nekaj, kar človeka pretrese po neraziskanih predelih Gvajane. Ponoči n. pr. slišiš, kako padajo kaplje na drevesno listje, mnogo metrov visoko. Pomalem pa se nižajo od veje do veje. Ko naposled ploha pride do šotora, bi dejal, da so se na mah odprle vse zatvornice neba.

Nič čudnega torej, da smo se bali poplave. Medtem ko so iskali zlato, so se Črnci jeli preplašeno ozirati na vse strani. Bližnjo nevarnost so slutili. Njih vrojeni vid (intuicija) jih nikoli ne vara, tudi tokrat se niso zmotili. S strahovitim bučanjem nas je veletok kmalu dohitel. Pravi valovi so se bližali po zemlji in so pomalem napolnili okoliške doline dokler nismo z grozo, ki si jo lahko mislite ugotovili, da se je naš

William LA VARRE

polotok spremenil v otok. Ločeni smo bili od kopnega. Z drugimi beesdami povedano, bili smo ujetniki na ubornem otočku.

Vendar mi nismo bili edina živa bitja, obkoljena z vodami. Zveri, kače in druge gozdne živali so se videle prisiljene čakati povratka v normalnost. Zverine, živali, plazilci in ljudje so morali kljubovati istim opasnostim in prenašati isto osamljenost!

Medtem ko sem razmišljal o tem, kaj naj bi počeli drugi dan, sem si v pameti očrtal naslednjo sliko, ki je posnetek groznega spopada: karkoli je bivalo tam, je stalo v medsebojnem boju. Človek se je bojeval proti naravi. Ta pa, predstavljana po raznih živalskih in rastlinskih vrstah, se je spuščala v borbo proti sami sebi. V moji bližini na primer je štrlelo velikansko drevo. To drevo, zakoniti sin divje prirode, je hiralo zbog zlohotnosti rodne matere. Kakor da ga ljubkuje, ga je namreč mesece in celo leta počasi ovijal nekaj bršljan, ki vrta po debelu drevja in ga nazadnje umori. Ista podoba in ista borba se je opazala med živalmi. Druga posla nimajo — tako se je zdelo — kakor da se vojskujejo z večino živih

KRVOSES, strah gvajanskega pragozda

BELA INDIJANKA iz plemena,
ki ga je odkril W. La Varre

stvorov. Vsi smo videli, kako je jaguar, ujet v precep velike veje, ki se je bila ločila od drevesa, brez moči rjovel in besno praskal, a mu ni uspelo izvleči se iz tiste prirodne pasti. Moja žena Alicija je odprti ust opazovala, kako je pravcata vojska mravelj prilezla do

zveri in se pri tej prči spravila na njo.

Tu se bje boj med največjim stvorom pragozda in med najmanjšim od vseh. Malo bitje — mravlje — je ubijalo mogočnega jaguarja in ga obžrl, dokler ga ni pustilo pretvorjenega v kup kosti. Komaj ni bilo več zverine, smo že takoj opazili, da je velik mravljinčar, žival s silno širokim gobcem in neznanskimi kremplji, pricapljal po sledi za mravljami vse do njihovega mravljišča. To je razkopal vse do čudovitih podzemskih hodnikov in goital mesojede žuželke. In kaj se je zgodilo potlej? Pojavila se je puma in se tebi nič meni nič srdito lotila mravljinčarja ter ga po kratkem, a hudem boju pokončala. Toda čujte, čeprav se vam bo zdelo to bajka: puma se še ni prav odpravljala na odhod, pa že je postala žrtev orjaškega udava, ki se je snel z drevesa.

Eden naših Zamorcev je videl udava in ga naskočil s svojim nožem. Posrečilo se mu je, da ga je ubil, toda svoje zmage se ni mogel veseliti, ker se je spotaknil in štrbunknil v vodo. Tedaj so nesrečneža nemudoma napadle ribe »paranje« in ga urno razparale. Zdaj pa še to: ko je izginil možak, ljudožerske ribe še niso bile potolažene. Okus krvi, bi rekel, jih je osokolil, saj so začele med seboj mesarsko klanje, pri katerem so se zverčice morile na stotine.

Tukaj imamo biološki kolobar: kdor je spretnejši, ostane živ. Takšen je bil prizor, ki nam ga je nudila narava oni dan, medtem ko smo bili obkoljeni z vodo na polotoku, spremenjenem v osredok.

A. Debeljak

NAVODILA ZA DOLGOVEČNOST

Amerika je nedavno izgubila čudovito državljanko. V Saint-Louisu je umrla 111 let stara doktorica M. S. Degolière-Davenport (1824—1936), specialistinja za telesno vzgojo, rojena v Rusiji.

S 15 leti se je poročila z ruskim knezom, ki je bil ubit v dvoboju. Drugi njen mož, Francoz vikomt Degolière, je dobil od nje 11 otrok in bi jih bil nemara še več, da ni padel na lovu. Sele tedaj je šla ta izredna žena študirat zdravilstvo v Heidelberg in sklenila uravnati svoje življenje po Spinozovih naukih. Z 68 leti se je zagledala v Američana, g. Williama Davenporta, ki je

štel 22 pomladi, in sta se vzela. Nato je začela odkraja živeti onkraj velike luže. Zanimala se je za fizično odgojo kakor tudi higieno in je neštetokrat predavala.

Ko je dovršila sto let, je zdravnica izjavila novinarjem, da je njen recept za dolgo življenje: dobra volja, to pa v obilni meri, potem pa špinača v enako veliki množini. Za pijačo kislega mleka. Zlasti ne čezmerne jeze, nazadnje nič bojazni pred ljubeznijo. Doktorica ni posebno občudovala moderne ženske, ki baže hoče doseči starost z leki in lepotili. Dieta se je očitno obnesla stari gospe, ki je do zadnjega še kadila po 3 zavitke cigaret na dan.

k

100.000 DOLARJEV ZA DOBER NOS

Iz Amerike poročajo, da so tam osnovali Družbo za raziskovanje vonja, ki je razpisala nagrado 100.000 dolarjev za tistega, ki bo do 1. januarja 1938 predvaljal pripravo, s katero bi se občutljivost našega nosa podesetorila.

O kratkovidnih in naglušnih ljudeh govorimo kakor o nečem, kar se razume samo po sebi, toda še nikomur ni padlo na um, da bi ljudi ločil po njih vohalnih sposobnostih.

Kaj vemo danes prav za prav o vonju? Natančne znanstvene raziskave so dognale, da bi mogli razlikovati šest temeljitih vonjev, ki se vežejo harmonično kakor zvoki zvočne lestvice. Tako govorimo o »dišavnem« (aromatičnem) duhu, kamor bi prištevali vonj sladkega janeža (koromača), majarona, ingverja, cimeta i. t. d. Potem govorimo o »cvetličnem« duhu, kamor pa ne spadajo vonji vseh cvetlic. Sem bi spadali heliotropin, kumarin, geranijevo olje i. t. d. Sledi lestvica »sadnih« vonjev (oranžno olje, citronovo olje, jabolčni eter, octov eter...), »smočni« duh imajo med drugimi terpentinsko olje, olje smrekovih igel, evkaliptovo olje, kadilo in perujski balzam. »Gnilo« diši ogljikov vodik in žveplov vodih, ki ga dobro poznamo po duhu gnilih jajc. Po »smodu« dišijo gospodinjski jedi, ki jim preveč ognja ni delo dobro, a tudi kataranov in piridinov duh spadata sem. Nos ima torej precej obsežno področje. Seveda obstoje tudi mešanice duhov. Duh žgane kave je n. pr. mešanica dišavnega in smodnega duha.

Toda navzlic veliki izbiri duhavih možnosti, jih le malo uporabljamo in dajemo s tem okrnevati organu, ki je še mnogim živalim življenjsko najpomembnejši. Znana je čudežna zmogljivost policijskih psov, ki se morajo zanj »prvi vrsti zahvaliti svojim nosovom. Manj pa je znano, da so živali, ki v tem pogledu pse daleč prekašajo. Lisiče, ki jih v Paragvaju vzgajajo za lov, morejo v ugodnih okoliščinah vohati divjačino že na daljavo več tisoč metrov. Tudi mačka ima izredno dobro razvit voh. Pri nekem poskusu v Berlinu so položili v smeti v bližini neke vrtno naselbine, kjer so po navadi videli eno samo mačko, nekaj špajka in ribjih odpadkov in v dveh urah je to

privabilo dvajset mačk. Tudi ovce in koze imajo dober voh in se izogibajo pognojenih travnikov že po daljšem času. Opice imajo rade močan duh. Kapucinke se n. pr. rade natarejo z njuhalnim tobakom in človeške opice imajo čisto zelo rade duh po čebuli in česnu. Samo enega duha živali, kakor je videti, nimajo rade, človeškega duha — razen domačih živali. Marsikatero živali v divjini spravlja v besnost, tudi če jih človek ne napade. Pri nosorogu zadostujejo že odloženi kosji obleke.

Vonj je tudi pri človeku stvar vaje. Indski zarotitelji kaže istočasno kaže tudi dobro duhajo. Ob zori hodijo v gozd samo s košem na kačji lov in spoznajo ob vsaki luknji že po duhu, ali je v nji kakšna kača. Pri tem dobro razločujejo, dali gre za kakšno nacočarko ali pitona. Čim ugotove kačo, izgrebejo hitro jamo in si ulove od mraza na pol otrplo žival z golimi rokami. Sakaji na Sumatri duhajo tigre že od daleč in svoje stvari razločujejo po duhu in od stvari svojih rojakov. Arabci duhajo na

ZA ZIMO

puščavnem pesku velblode, ki so šli mimo. Sicer pa imajo tudi v Evropi mnogi lovci, gozdarji i. t. d. izborne nosove. So lovci, ki duhajo lisico že na 50 korakov.

Nedvomno pa ostoji tudi »slepota za vonje«. Pri mnogih boleznih, prehladih, katarjih i. pod. nam nos, kakor znano, odpove. Nekateri ljudje so neobčutljivi tudi le za poedine vonje, kar bi lahko primerjali s slepoto za barve. Po nekem kliničnem poročilu je bil pacient, ki ni mogel razlikovati po duhu kave od gnilih jajc. Drudi ni znal razločevati alkohola in kisa. Nekdo pa je duhal

krompirjevo juho z desnim koncem nosa kot jagodni in z levim koncem kot vijolični duh. Spričo takšnih nedostatkov bi bila ojačevalna priprava za vonje vsekako potrebna. V mnogih poklicih bi se dobro obnesla. Pokuševalci vina, tobaka, čaja, moke, hmelja, izdelovalci živil vseh vrst, kuharji, parfemerji, drogisti, lekarnarji i. t. d. bi takšno pripravo s pridom rabili tudi tedaj, če bi imeli izboren nos. Uporabo takšne priprave v kriminalističnem področju pa tukaj samo omenjamo.

Po dr. W. Carléu — **kk**

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEKSANDER DUMAS ST. © ILUSTRIRAL MÖRRETRANDERS © PONATIS NI DOVOLJEN

PAZI SE!

»Predvsem je neka majhna spletkarska ženska. Gospa Bonacieuxova.«

»Ta vendar sedi v ječi v Nantesu.«

»Ne. Ona je nekje v samostanu. Toda razen nje imam še nekega sovražnika.« Vila se je ploha besed nad »nesrečnim d'Artagnanom«, ki ji streže po življenju, ker je velela zapreti njegovo ljubljeno gospo Bonacieuxovo. »Eminencial« je končala, »izročite mi tega tiča in jaz spravim onega drugega s sveta.«

»Ne vem, o čem govorite,« je odvrnil mrko kardinal, »toda naj se zgodi po vaši želji. Priskrbite mi pero in črnilo!«

Pri teh besedah je Athos vstal, povlekel tovariša v stran in šepetal:

»Jaz grem zdaj. Ko pride kardinal, stopita k njemu in mu sporočita, da sem odjedzil naprej, ker je pot zelo nevarna.«

»Toda pazi se!« je posvaril Aramis.

»Le mirno,« je rekel Athos ter je že prijel za kljuko.

TISOČLETNA BORBA ZA ZOBE

Zobobol je star kakor človeški rod. Črepine, stare nad 20.000 let, so že nosile znamenja zobne gnilobe. Ta seveda v starini še ni bila toliko razširjena. Boj ko prosveta napreduje, bolj se zobje kvarijo.

Kitajci se bahajo, da so poznali zobarsko umetnost že v 5. stoletju pred našim štetjem. Ostanke tekstov iz omenjene dobe raziskujejo vzroke gnilobe,

ki jih pripisujejo črvom. Zdravljenje pa menda še ni prišlo preko zagovorov in čarobnih obrazcev.

Lobanje, izkopane v Ekvatorski republiki, v J. Ameriki, kažejo pozlačene ali z zlato krono opremljene zobe. Na kroni se včasih vidijo spredaj celo okraski. Človekoslovci pripisujejo te lobanje avtohtonemu indijanskemu plemenu iz predinkovskih časov.

Egiptovski papirusi nam zagotavlja-

V SKRIVALISCU

Athos je popolnoma mirno stopil ven, skočil na konja in rekel kardinalovemu spremljevalcu, da je pač treba preiskati okolico, nakar je odbrzel v smeri taborišča.

Ne daleč od krčme pa se je ustavil, jezdil čez polja ter se skril v grmičju, odkoder je mogel kmalu videti odhajajoče jezdece.

Ko so široki klobuki in vihrajoči plašči izginili za ovinkom, je odjezdil nazaj do krčme, kamor so ga spustili

brez težav.

»Gospod častnik je pozabil povedati dami zgoraj nekaj zelo važnega,« je rekel Athos.

»Prosim, stopite kar gori. Dama še ni odšla,« je odgovoril krčmar.

jo, da so domačini 4000 let pred našo ero vedeli recepte za utrjevanje in ohranitev zobovja. Pri mumijah se sicer niso našle zobne proteze, ker je vera branila rabiti kovine v tak namen; a ker so bili Egipčani kaj ročni v obdelavanju lesa, gline, kosti ali slonovine, ni izključeno da so poskušali drugačno protezo kakor kovinsko.

Na feniških čeljustih so našli zanimive proteze. Mojzes je v novih postavah dal mnogo zdravstvenih navodil, ki so jih Hebrejci morali izkoriščati celo pri svojem zobovju. In res, na črepih iz Mojzesove dobe niso zasledili znakov

zobne gnilobe. Kakšno vrednost so tedaj Judje dajali zdravemu zobovju, raz odeva točka v zakonu, ki velevala, da moraš v zameno dati svobodo sužnju ali dekli, če si jima zob izbil.

O zobni klinčki pri starih Babiloncih, Asircih ali Perzijah ne vemo nič, a spričo njih visoke omike smemo domnevati, da so negovali zobovje kakor Egipčani.

Indijanci so že v drugem tisočletju pred našim štetjem izdali pravila za negovanje zob. Takrat so že rabili prototip naše zobne ščetke: paličico s čopom na koncu.

Grki so v zadnjem tisočletju pred

KDO STE?

Ko je prišel Athos gori, je videl skozi priprta vrata Mylady, ki si je pravkar dala klobuk na glavo. Stopil je v sobo ter zapahnil vrata za seboj. Mylady je slišala ter se je bliskovito obrnila.

Athos je stal naravnost pred vrati, globoko zavil v plašč in s klobukom, potisnjenim nad oči.

Nema in nepremična postava je prestrašila mlado žensko.

»Kdo ste in kaj hočete od mene?«

je zaklicala.

Spustil je plašč, se odkril ter se ji počasi bližal.

»Ali me res ne poznate več, milostiva gospa?« je vprašal.

Mylady je stopila kozak naprej in prebledela. Zdelo se je, kakor da vidi pošast.

»Vidim, da me poznate!«

»Grof de la Fere!« je zamrmrala ter stopila nazaj do stene, na katero se je morala nasloniti.

sedanjo ero gojili zamotano zobarstvo. Ohranile so se razne priprave za to umetnost. Našle so se celo klešče, stare okoli 3.000 let. Hipokrat, najznamenitejši zdravnik starega veka (460—377 pr. Kr.) je točno popisal zobne bolezni in odpomočke za nje.

Rimljani so podedovali helensko vedo. Poznali so zamašitev votlin in protezo. V Rimu so delovali pristni zobarji poleg mnogih šušmarjev. Ob Augustovem času so narejali umetne zobe iz slonove kosti ter jih pritrjevali na sosedne zobe z zlatimi vezmi. Njih zobocistke so bile iz mastikovega lesa, pri bogatejših

pa srebrne. Izredno dovršene proteze so našli pri Etruskih, malo znanem ljudstvu, ki je dolgo pred Latinci bivalo v Italiji. Ta ozobja segajo nekako v leto 1000 pred našim štetjem. V etruskovskih ustih so se našli mostovi, ki bi delali čast sodobnemu ameriškemu dentistu.

Pri Etruskih so se brez dvoma stari Germani učili zobe lečiti. Seveda je bila prava terapija izključno v rokah duhovnikov, ki so največ dajali čarovne pijače in uganjali hermetične obrede, zoper gnilobo nič kaj učinkovite.

Zdravniška veja je resnično napre-

POSAST

»Da, Mylady, prav zares! Grof de la Fere, pravkar dospel iz onostranstva, da more uživati vašo prisotnost. Pridite, se bova pomenila, kakor je rekel kardinal pred eno uro.«

Mylady je zares sedla. Neumljiva bojazen jo je prisilila in nobene besede ni mogla izreči.

»Torej ste vendarle še enkrat križali mojo pot, milostiva gospa. Menil sem, da sem vas pobil, toda zdaj vidim, da vas v peklju niso marali. Bo-

gati ste postali, tudi novo ime ste dobili, da celo vaš obraz je takorekoč nov. Toda greh v vaši duši in vžgano znamenje na vaši rami gotovo nista izginila!«

Ženska se je blazno dvignila, iz njenih oči so švigale strele, Athos pa je mirno sedel.

dovala šele v srednjem veku pri Arabcih. Ob križarskih vojnah se je njih sloves raznesel. Uporabljali so arzenik, da so ubijali bolne živce, opij pa za narako. Operirali so uijesa (tvore) v dlesni. Za ohranitev »češnjakov« so imeli vsakovrstne pripomočke, od katerih veljajo nekateri še zdaj.

Ko je ugasnila luč, izhajajoča v Bagdadu, je zobarstvo na zapadu zabredlo v najhujše mazaštvo. Zoboderi so se šopirili po mestih in trgih. Iz naših krajev se spomnite žive slike, ki nam jo je zapustil Fr. Erjavec v orisu »Ena noč na Kumu.« Najresnejši zobarji so bili še padarji in brivci.

V tej dobi je neki praktik v Pizi, z imenom Platkarius, obudil teorijo o črvih, ki povzročajo gnitje. Sodobna kronika omenja, da so nekemu možu pogнали zlati zobje. Pojav se zvrča na konjukcijo Sonca in Saturna. O teh zlatih zobeh so razpravljali največji učenjaki. Bržkone gre za sleparijo: takratni zlatarji (1590) so bili dovolj okretni, da so zmogli takšno protezo.

Pravo zobarstvo je od mrtvih vstalo komaj pred enim stoletjem. A napredek je bil nagel. Vsi narodi so prispevali v to. Mehanično vrtalo je bilo izumljeno l. 1870. To je bil znaten korak naprej. C.

P R E L I V OB JUŽNEM TEČAJU

Angleški polarni raziskovalec John Rymill, ki se mudi ta čas v Antarktidi, si je zastavil nalogo, da preišče z Grahamove dežele enega doslej neznanih predelov. Pri tem je imel presenetljive uspehe. Njegova ekspedicija je mogla popolnoma spremeniti dosedanje karto južne Grahamove dežele, Dežele Aleksandra I. in Hearstove dežele, ki jo je šele pred nekoliko leti odkril Wilkins. Potem ko je Rymill po več poletih odkril velikansko gorsko verigo, ki se

razteza od Dežele Aleksandra I. v južno Grahamovo deželo, je sedaj s skupino na saneh te novo odkrite kraje tudi obiskal. Ni nobenega dvoma več, da Dežela Aleksandra I. ni otok, kakor so menili doslej, temveč kopnina, ki je z omenjeno gorsko verigo zvezana s Hearstovo deželo.

Pravkar je Rymill sporočil tudi novo odkritje, ki je še bolj presenetljivo. Na kraju, kjer se vežeta Grahamova dežela in celina, je odkril namreč prekop ali preliv, ki se razteza daleč v notranjost. Doslej mu je z letalom sledil 200 km daleč, pa mu ni videl konca. Moral se je vrniti, ker mu je zmanjkalo goriva. Nadeja se pa, da ga bo mogel bolje pregledati na kakšnem poznejšem poletu in dognati, da-li gre za odprto morskno cesto ali za fjord. Vsekako je čudno, da dosedanje ekspedicije niso opazile ničesar o tem fjordu ali prelivu in o že omenjeni gorski verigi. gr

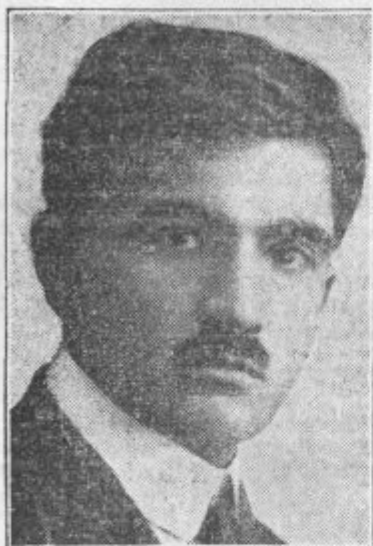
Herta Kraemer: ZASNEŽENA
SAMOTA

ANGLESKI TISK PRED STO LETI

Times, glavno glasilo toristov (tory), je med dnevniki tiskalo največ izvodov, 10365. Za njim je stal whigovski Morning Chronicle z 7389 izvodov. Naslednja dva, torijevca Morning Post in Standard sta dosegla le 2428 oziroma 3552, medtem ko je radikalni organ Constitutional izhajal v 743 primerkih. Tedniki pa, ki so jih tistikrat največ brali najštevilnejši sloji, so šli v velikih nakladah med ljudi. Tako Weekly Chronicle v 48846, Weekly Dispatch v 47307, Bell's Weekly Messenger v 15308 in Weekly True Sun v 12925 številkah. Trije listi so izhajali trikrat na teden: Evening Chronicle (Večernik), Evening Mail (Večerna pošta) in Saint-James Chronicle, katerih tisk je nihel med 1500 in 4500. Pokrajinsko novinarstvo se je razvilo, ko se je skrcila pristojbina za poštarino.

KNJIGE IN REVIIJE

FRANCE BEVK: SREBRNIKI

»Včeraj je trdil eno, jutri je iznašel drugo misel in že sedi, da jo vrže v življenje.« Teh besed, ki jih je napisal France Bevk o svojem znancu v »Demonu«, se spominim ob vsaki njegovi novi knjigi, kajti Bevk ni samo naš najplodovitejši pisatelj, ampak tudi umetnik, ki zna položiti v svojo lepo besedo zmerom novo snov in novo misel, čeprav se prvi hip zdi, kakor da bi bralec že čital nekaj podobnega iz njegovega peresa. To velja zlasti za njegove kmečke povesti (mišljeno v pravem pomenu besede). —

Takšna povest — po kakovosti in vrednosti zares dobro delo — so njegovi »Srebrniki« v izdaji Vodnikove družbe. »Junaki in junakinje« v tej knjigi so naši stari znanci, ki jih poznamo že iz drugih Bevkovih del. Njih podobe niso literarni liki. Pristnost njihovega obstoja, njihovih bojev in trdega življenja je tako resnična, kakor je resnična lepa, toda revna zemlja na kateri se rodijo in umirajo. Kdorkoli je kdaj romal z odprtimi očmi tam doli po tistem hribovitom svetu in se spoznal s temi ljudmi, bo občutil ob Bevkovih »kmečkih povestih« prijetno ugodje okolice, kakor če bi obiskal po srečnem naključju znane kraje in ljudi.

To pot je pisatelj spretno in brez določenega namena vpletel v dejanja in nehanja siromašne bajtarske družine pohlep po denarju. Kakšna razlika med našimi številnimi starimi pa tudi novejšimi kmečkimi povesti, ki obravnavajo isto snov! Da je pisatelj obdelal snov globlje in izven nekakšnega provincialnega vidika — kar seveda še ne pomeni negacije občečloveškega v povesti bi moglo njegovo delo kljub raz-

nim ekstremom, ki se danes ponekod izsiljujejo v umetnosti, zbuditi pozornost tudi v velikem svetu, kjer prevajajo marsikaj manj vrednega po zaslugi osebnih in še drugačnih zvez. Estetično in etično je Bevk po umetniškem načelu, ki je oblast in zapoved prirode, katere zakoni so elementarni (dr. Iv. Prijatelj), častno za svoje ime in za slovensko pripovedništvo ustvaril lepo delo, na katero je lahko ponosna. Vodnikova družba. Koliko je pisatelj kot umetnik socialni glasnik — to je predmet zase. Sicer pa velja o tej knjigi: Habent sua fata... Iv. Podržaj.

Uredništvo je prejelo:

RAZORI, list za odraslo mladino, V. letnik št. 3, priobčjuje med drugim: Koroška legenda. Leposlovno črtico Ilke Vaštetove Ugrabljenca (uskoška dogodivščina iz l. 1692.). Inž. Ferdo Lupša nadaljuje svoje pripovedovanje o prašumah na Malajskem polotoku. Prav tako se nadaljuje Jos. Brnarja Pavliha in njegove vesele pustolovščine. Pavel Kunaver zaključuje svoje prirodoslovno kramljanje v gostilni pod smreko. Dr. Fr. Mišič opisuje čopastega škranjčka »pevčka jesenia«, dr. Pavel Brežnik pa angleške železnice. Številka vsebuje še druge primerne prispevke, na koncu pa se oglašajo kot običajno mladi (slika, ki naj bi kazala detajl Kotora, ni kotorska!) »Razori« veljajo letno din 30. Izdaja jih Združenje jugoslovanskega učiteljstva meščanskih šol v Ljubljani.

ILLUSTRIRTE ZEITUNG LEIPZIG št. 4788 je posvečena mojstru nemške skladbe Karlu M. Weberju ob priliki 150 letnice njegovega rojstva. Prispevek je opremljen z mnogimi slikami in ponatisom Wagnerjevega govora ob skladateljevem grobu v Draždanah. Zvezek vsebuje poleg običajnih dnevnih dogodkov v slikah še zanimive ilustracije milijonskega mesta Melbourne, priprave niponskih upodablajočih umetnikov za umetnostno razstavo v Tokiu in druge. »Illustrirte Zeitung« izhaja v založbi J. J. Weber v Lipskem.

KATARINA II. RUSKA

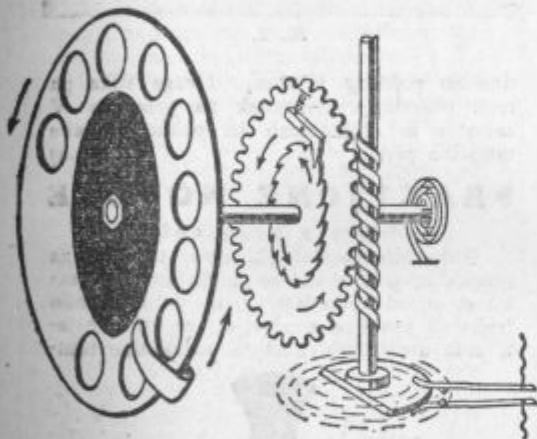
Gina Krausova je posvetila privlačno študijo tej ruski carici. Njegovo Veličanstvo Slučaj — kakor ga je imenoval Friderik II., v katerem so neki zgodovinarji hoteli videti Katarininega očeta — jo je naredil na določen čas za najmogočnejšo vladarico v Evropi. To čudo pa ni prišlo samo po sebi. Katarina ga je podpirala s svojim neobičajnim umom, s svojo voljo in zvižajo, s svojim cinizmom. Umrla je kakor po dogovoru 16. nov. 1796, baš na dan, ko je Bonaparte zmagovito korakal s trobojnico čez most v Arcolu. Pisateljica je tako vestna, da nam sporoča, da je carica ob smrti sedela na svojem predrtim stolu... Zanimivi življenjski je izšel pred nekaj meseci tudi v francoščini. D.

TEHNIČNI OBZORNIK

KO SI USTVARJAMO TELEFONSKO ZVEZO

Telefon uporablja dnevno milijon ljudi, ki zavrtje nekaj milijonkrat kolesca za izbero številke. Toda le redek med njimi pomisli, kaj se prav za prav dogaja v škatlici za kolescem.

Menda ne bo treba omeniti, da napravi kolesce samodelne telefonske priprave tedaj, ko se vrača v prvotno lego, potrebne stike. Kako se stiki izvrše, naj pojasni slika (št. 1). Na osi kolesca s številkami je pritrjeno veliko zobato kolo, katero more v določeni legi zadržati zapiralna kljuka, tako da je kolesce prosto gibljivo le v nasprotni smeri puščice. Na koncu osi je majhna zmet, ki se napne pri premiku kolesca v smeri urnih kazalcev in ki požene kolesce nazaj v mirujočo lego. Pri izbiro številke, torej pri vrtenju kolesca na de-

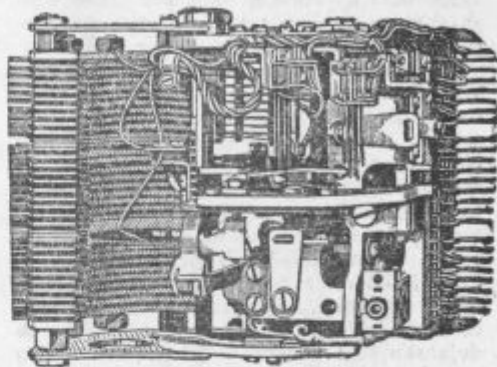

Sl. 1.

sno, se malo zobato kolo vrti, veliko pa ne. Ko pa se vrača kolesce, gnano od vzmeti, nazaj v prvotno lego, se zaradi vzvoka zapiralne kljuke zavrti tudi veliko zobato kolo. Pri tem požene v kroženje navpično stoječo os z navoji. Na koncu te osi je polkrožna plošča, ki se vrti med dvema kontaktoma, in jih izmenoma loči. (Kadar je plošča med kontaktom, je tok prekinjen, kadar je izven njih pa sklenjen). Z omenjenim združevanjem in razdruževanjem kontaktov dobiva telefonska napeljava kratkotrajne električne toke, ki povzročajo, da se v centrali sklene zveza.

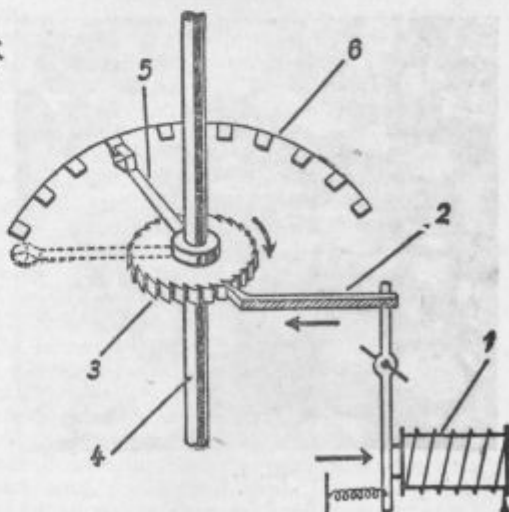
V posredovalnem uradu — avtomatični centrali je nameščena množica »dvižno-vrtljivih«
izbiralec, ki vsebujejo najmanj sto kontaktov. Slika za polovico zmanjšanega izbiralec (sl. 2) nam posreduje spoznanje, da je treba precej natančnega dela, preden se na tako majhnem prostoru vgradi toliko kontaktov. Da nam bo postalo stikanje v

centrali čim bolj razumljivo, si oglejmo del izbiralec na sliki št. 3 (1. gonilni magnet, 2. suvalna kljuka, 3. gonilno kolesce, 4. os, 5. stikalni vzvod, 6. skupina kontaktov). Narisani izbiralec bi zadostoval za zvezo z desetimi telefonskimi aparati. Na loku 6 je namreč deset kontaktov, ki so preko

Sl. 2.

desetih žic zvezani z desetimi telefoni. Z vrtenjem telefonovega kolesca dobjeni električni sunki omagnetijo elektromagnet 1 (»vrtljni magnet«), ki požene s pomočjo suvalne kljuke zobato kolo vselej, ko dobi sunek, za zob naprej. To dela toliko časa, dokler ne pride stikalni vzvod 5 do zaželenega kontakta in sklene zvezo. Zveza ostane vse dotlej, dokler jo odložitve slušalke na kljuko pri telefonu ne razdere.

Sl. 3.

Z orisano skupino kontaktov je dosežena še zveza med desetimi telefoni. Če namestimo več kontaktnih skupin eno nad drugo, na pr. zopet deset skupin, dobimo

zvezo z deset krat deset, torej sto aparat. Seve mora biti tak izbiralec opremljen še z novim magnetom (dvižni magnet), ki dviga na osi 4 se nahajajoči vrtljivi stikalni vzvod 5. Pri izberi dvoštevilčnega števila dobi najprej električne sunke dvižni magnet, da se dvigne do one višine, ki odgovarja deseti števila, nato premakne druga skupina sunkov suvalno kljuko gonilnega magneta vzvod 5 do iskane enice.

Pri izberi tro, štiri in več številčnih števil, je treba namestiti v centrali za vsaki nadaljnji dve številčni mesti nov dvižno-vrtljivi izbiralec. Teoretično bi torej bilo treba ogromno množico izbiralcev. Ker pa telefonira istočasno komaj dvajset odstotkov naročnikov, je mnogo enostavnejša namestitve majhnega števila izbiralcev, ki jih sproti poišče enostaven prednji izbiralec. Prednji izbiralec poišče za vsakega naročnika v trenutku, kot ta sname slušalko, med desetimi izbiralci še nezasedenega. Tako se dejansko vrši v centrali izbira, še preden zavrtimo kolesce in si ustvarimo zaželeno telefonsko zvezo. (tma)

PROSIM, KILOGRAM PIVA!

Ne bojte se, da vam ponujamo žlahtni ječmenov sok v zarjaveli pločevinil Le prostor in težo smo vam hoteli prihraniti in vam olajšati nahrbtnik ali kovčeg.

Šestdeset odstotkov na prostoru in štiri-deset odstotkov na teži se prihrani z jeklenimi škatlami, ki so zaradi tega, da ne izgubi pivo okus, prevlečene v notranjosti z zlatorumenim pokostom ali z voskom.

SL 1.

Zato tudi nista bila najnatančnejša kemijska analiza in najobčutljivejši jezik v stanu, da bi dokazala vpliv novih kovinskih posod na kakovost vsebine. Ker se posode vržejo po uporabi med staro železo, je dosežen višek čistote in higiene. Povrh vsega pa nam omogoči kovina, da pivo hitre-

je in lažje ohladimo ali če je treba, segre. Na prvi sliki vidimo nekaj »konzerv za pivo«. Ameriške tovarne jih proizvajajo

SL 2.

dnevno poldrug milijon. Druga slika pa nam posreduje prihranek na prostoru. V zabojih in steklenicah so posnete enake množine piva (tma)

PRAKTIČNE NOVOTE

Tehtanje brez težav

Industrija je izdelala novo tehtnico za gospodinjstvo, s katero lahko tehtate vsako stvar od 1 do 5000 g, ne da bi ti bilo treba to tehtnico nastavljati ali uporabljati celo uteži. Skrivnost te samodejne teht-

nice je v njeni zgradbi. Sestoji prav za prav iz dveh konstrukcij, ki segata avtomatično druga v drugo. Do 150 g tehtla ta priprava s pomočjo nagibalne uteži s točnostjo pisemske tehtnice. Pri večjih težah stopi v akcijo avtomatično posebna peresna utež. Težo prebereš na posebni skali, ki je nameščena v notranjosti tehtnice pod steklom. Pri uporabi ti ni treba nič premišljevali in nobenih posebnih spretnosti. Nadaljnja njena prednost je ta, da moreš nje plitko tehtalno skodelo zamenjati poljubno s skodelo z visokim robom. V tej skodeli lahko tehtate tekočine do 3/8 l. Okrovje tehtnice je iz bakelita. Ker nima priprava nobenih kovinskih delov, ji vlažne kuhinjske pare ne morejo do živca. Posebno vrednost ima ta tehtnica za dietno kuho in za male porcije otroške hrane.

IZ PRAKTIČNE MEDICINE

Čaj kot pomirjevalni pripomoček

Pri slabostih in hudem pritisku za bljuvanje imamo na razpolago preprost pripomoček, ki je pa zelo učinkovit. Pripraviiti je treba redkega črnega čaja, ki naj ga pacient pije vročega v majhnih požirkih. Razen tega je skrbeti za enakomerno, globoko dihanje. V večini primerov se slabo stanje popravi. Tudi zoper morskoboazen uporabljajo z uspehom ta preprosti pripomoček. zdr

Dojenček zastrupljen z nikotinom

V neki madžarski otroški bolnišnici so pri nekem dojenčku ugotovili svojevrstne znake zastrupljenja. Otrok je postal izredno nemiren, zavračal je hrano in je kazal zdravniku vse znake zastrupitve. Ker so istočasno ugotovili, da pokadi njegova mati izredno mnogo tobaka — vsak dan kakih 40 cigaret — so ji kajo prepovedali. Po tej prepovedi se je v otrokovem stanju pokazalo zelo hitro izboljšanje. Po mnenju zdravnikov je šlo za pravo zastrupitev z nikotinom, in sicer s tem, da je strup iz matere prešel z mlekom v otroka. Opazovanja uče, da sme mati, ki doji otroka, pokaditi kvečjemu po pet cigaret na dan. dr

Svojevrsna dedna bolezen

Zdravniku se pokažejo marsikateri nagnjenosti do bolezni po določenih vnanjih znakih. Tako poznamo poseben pojav na očesu, tako zване modre sklere, pri katerem kaže belina očesa posebno modro barvo. V družinah takšnih ljudi in v njih samih nahajamo pogosto dedno nagnjenje za nenadne kistolome. Že dojenčki doživljajo v takšnih družinah brez nezdgod kistolome. Razen tega dobimo pri tem nagnjenju tudi posebno obliko dednega slabega sluha. dr

ZA LJUBITELJE CVETLIC

Cvetlice v januarju

Sedaj, ko vlada zima in je zunaj vse, kar je zelenelo in cvetelo, »odšlo spat«, si v udobnem domu bolj nego kdaj zaželimo cvetočih rastlin. Vsakovrstne zimske cvetke, kakor planinske vijolice, kitajske in druge vrste jegličev, morda tudi kakšno drevesce azaleje in kakšno kamelijo ter druge si si nabavi pri vrtnarju. Nikar jih ne zmerjaj za »nehvaležne«, če pri tebi doma ne cvetejo dalje v zadostni meri. Postavi se rajši na njih mesto in jim olajšaj težave preselitve. V rastlinjaku, kjer so doselej živele, je bil zrak dovolj vlažen, kakor si ga želijo, in dnevna svetloba jih je obsevala neovirano od vseh strani. Pri tebi v sobi pa je zrak, tudi če postavljaš skledice z vodo na peč, dosti bolj suh in

skozi okno pride le malo svetlobe do njih. Zato uspevajo te rastline večinoma najboljše med dvojnimi okni. Upajmo, da je prostor tam dovolj širok, da je mogoče postaviti vanj tudi večje cvetlične lonce. Kadar je zunaj zelo mrzlo, posebno ponoči, položi previdno list papirja med rastline in šipe vnanjega okna, notranje okno pa malo odpri. Na noben način ne postavljalj teh rastlin iz rastlinjaka naravnost v močno zakurjeno sobo. Vsaj ponoči naj si v

nekaj hladnejšem prostoru malo odpočijejo in se tako polagoma prilagode svojemu novemu bivališču.

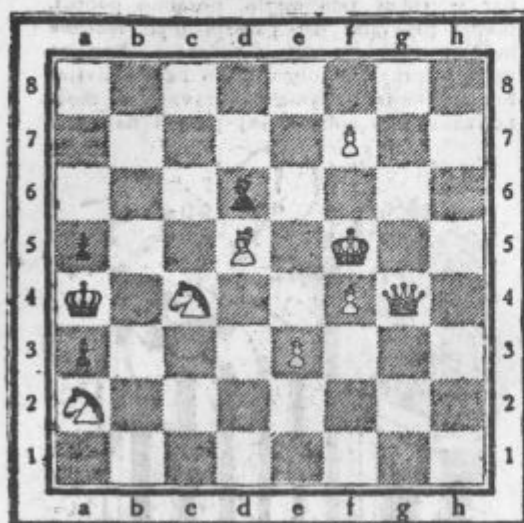
Sicer pa bo doživljal pravo veselje s cvetlicami le tisti, ki se čuti z vsako med njimi tesno zvezanega, torej ne tisti, ki se po njih odvetu z lahkoto loči od njih in jih kakor mrtve reči vrže med smeti. Zato ne gubaj n. pr. svoje jegličee in planinske vijolice še potem mirno dalje, ko so že odevle. Nekega dne te bodo spet razveselile s svojimi cveti. Potrpljenje mora imeti vsak gojitelj rastlin. To velja tudi za hiacinte, ki si jih jeseni vsadiš v lončke ali postaviš v kozarce. Sedaj jih ne smeš prej postaviti v toplo sobo, dokler niso svojih posod dobro napolnile s koreninami. Tudi papirnih klobučkov jim ne smeš prej sneti, dokler jih same ne dvignejo z močnimi poganjki.

Ko sediš sedaj udobno v topli sobi, pomisli tudi na zimsko bedo številnih krilatih prijateljic tam zunaj, ki so od pomladi do jeseni pokončale nešteto škodljivih žuželk in njih ličink na vrtu. Sedaj pa, ko leži sneg, jih trpinči glad. Daj jim zato proti snegu zavarovane krmilnice na vrtu ali ob oknu. Takšne krmilnice v vseh oblikah dobiš v vsaki trgovini s semeni. Mno, go veselja ti bodo napravile te krilate prijateljice, če se jim boš na ta način oddolžil za koristno delo, ki so ga vršile v toplejšem letnem času.

PROBLEM 187

Dr. E. Zepler

Mat v treh potezah

Rešitev problema 186

1. Tg8—g5! Edino pravilna poteza. 1... Lf×g2. Dh7, Kf1; 3. Db1 mat. Na druge poteze tekača odloči 2. Tg5—h5. Na 1. Tg6 bi imel črna obrambo Ld3 in po 1. Tg6 bi bila diagonalna h7—b1 za belo kraljico zaprta.

ZA BISTRE GLAVE

Rešitev k št. 296

(Velikodušno darilo)

Dobrotnik bi moral kupiti toliko čevljev, kolikor je bilo v mestu prebivalcev. Samonožci bi potrebovali vsak po en čevlji in če je bilo polovici ostalih prebivalcev ljubše, da je hodila bosa, je morala ostala polovica dobiti po dva čevlja.

Rešitev k št. 297

(Kolesarji)

Prvi kolesar je vozil 12 km na uro in je šel za vas progo 15 ur, drugi je prevozil progo v 12 urah z brzo 15 km na uro, tretji je šel 10 ur s povprečno brzo 12 km na uro.

Prvi, najmanjši krog vsebuje pol samoglasnikov, pol soglasnikov. Drugi kolobar okoli njega vsebuje zgolj soglasnike, tako tudi zunanji. Tretji pa se izpolni edino s samoglasniki. V središču, ki je začetek vsem besedam, stoji pojem »očec« v redu 1—2—3—4 ali 1—4—3—2. Srednježno pomenijo besede: 1—5 boječ, 1—6 niz breg deroča snov, 1—7 lovina, ulov(ek), 1—8 rajanje, 1—9 šiba (arb.) ali levi dotok Donave, 1—10 nemški narod ali pa psevdonim poljskega pisatelja Glowackega, 1—11 del vrat, 1—12 sipa, 1—13 konec očenaša, 1—14 nečisto žito (srbhrv.); črka lj zavzema zgolj eno polje, 1—15 Lelj, bog ljubezni, 1—16 krstno ime Komenškega, 1—17 glasovna vrsta, 1—18 kvar-topirski izraz, 1—19 prvi človek, 1—20 židovski 6. mesec, 1—21 raven, 1—22 prislov časa, 1—23 gramoz, 1—24 vstran, 1—25 tkanina, 1—26 snov v raztezno tekočem stanju, 1—27 ograja, 1—28 sad, 1—29 Henrik, 1—30 megla, moč, 1—31 vrsta žganjice, 1—32 neka tkanina, 1—33 in 1—34 dve soznačnici za »očake«, 1—35 sveta gora, 1—36 neviden drobec tvarine. Za pravilno rešitev je razpisana (za naše naročnike) nagrada v obliki slovenske knjige. Rešitve je treba poslati najkasneje do 4. januarja.

REŠITEV KRIZALJKE »LOVEČ« v ST. 25

Lampe, Laube, Larke, Lakme, Lhôte, Murko. — Pravilno in v pravem času so rešili: O. Janežič, Celje; B. Cottič, Fr. Zalokar, N. Stanc, M. Drnovšek, vsi v Ljubljani in V. Novak, Zagreb (izreban za nagrado).